

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ  
ДЛЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:  
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ  
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару  
(м. Харків, 27 травня 2016 року)

Випуск 7

Харків  
«Право»  
2016

УДК 342.951(477):351.746.1

ББК 67.9(4УКР)301.162

П68

Редакційна колегія:  
**С. О. Гриненко** (голов. ред.),  
**І. М. Зеленська, О. Ю. Костін,**  
**Д. І. Тарасенко, М. М. Юрлов**

*Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.*

**П68** **Правове** забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 27 трав. 2016 року) / редкол.: С. О. Гриненко (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – Вип. 7. – 382 с.

ISBN 978-966-937-026-6

Збірник містить тези доповідей і виступів науковців, практичних працівників та курсантів, присвячених проблемам реформування правоохоронної системи, соціального захисту працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, учасників АТО та осіб, звільнених з військової служби; проходження військової служби, забезпечення законності та відповідальності військовослужбовців; договірної роботи в Службі безпеки України; представництва інтересів СБ України та інших правоохоронних органів у судах; проблемним питанням правозастосовної діяльності, які виникають у практиці оперативних підрозділів та органів досудового розслідування; забезпечення інформаційної безпеки та боротьби з тероризмом й іншим питанням правового забезпечення оперативно-службової діяльності.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів.

**УДК 342.951(477):351.746.1**

**ББК 67.9(4УКР)301.162**

Адреса Інституту: м. Харків, вул. Мироносицька, 71,

телефон/факс (057) 700-34-55

E-mail: [lpuk.kharkov@gmail.com](mailto:lpuk.kharkov@gmail.com)

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016

© Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України, 2016

© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-937-026-6

## **2. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЙ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО УКРАЇНИ ТА ЇХ НАСЛІДКІВ**

**Гриненко Сергій Олександрович**  
завідувач спеціальної кафедри №2 Ін-  
ституту підготовки юридичних кадрів  
для СБ України Національного юри-  
дичного університету імені Ярослава  
Мудрого, кандидат юридичних наук

**Юрлов Микола Михайлович**  
викладач спеціальної кафедри №2 Ін-  
ституту підготовки юридичних кадрів  
для СБ України Національного юри-  
дичного університету імені Ярослава  
Мудрого

### **ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ ОСОБАМ, ДІЯННЯ ЯКИХ ШКОДЯТЬ ЖИТТЄВО ВАЖЛИВИМ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНИ**

Аналіз чинного законодавства України, міжнародних правових актів, учасницею яких є Україна, а також наукових джерел дозволяє зробити висновок, що питання про припинення громадянства України як санкції за діяння, які шкодять життєво важливим інтересам України, має два аспекти: юридичний та суспільно-політичний. Юридичний полягає у можливості впровадження у законодавство України відповідного юридично несуперечливого механізму. Суспільно-політичний, на нашу думку, лежить у площині доцільності таких механізмів з точки зору вирішення існуючих соціальних проблем.

Проаналізуємо правові підстави припинення громадянства України особам, діяння яких шкодять життєво важливим інтересам України. Основними нормативно-правовими актами, які регулюють порядок вирішення цього питання є:

Конституція України (ст. 25);

Загальна декларація прав людини (ст. 15);

1) Європейська конвенція про громадянство (ст.ст. 4, 7);

2) Конвенція про скорочення безгромадянства (ст. 8);

3) Закон України «Про громадянство України».

Аналіз міжнародних правових актів, законодавства України і наукових джерел дозволяє виділити такі варіанти припинення громадянства: а) вихід з громадянства; б) втрата громадянства; в) позбавлення громадянства.

*Вихід з громадянства* – добровільне припинення громадянства, яке здійснюється за особистим клопотанням громадянина, що подається до відповідного органу, на підставі його остаточного позитивного рішення.

*Втрата громадянства* – припинення громадянства незалежно від волі громадянина або всупереч його волі у разі вчинення ним певних дій (бездіяльності), які визнані законодавством підставами для припинення громадянства. Інститут втрати громадянства істотно відрізняється від позбавлення громадянства.

*Позбавлення громадянства* – припинення громадянства особи державою в односторонньому порядку на власний розсуд, без встановлених законом підстав, процедур й інших правових обмежень<sup>1</sup>.

Стаття 25 Конституції України передбачає, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Ця норма кореспондує статті 15 Загальної декларації прав людини, яка забороняє *свавільне* позбавлення особи громадянства; пункту «с» статті 4 Європейської конвенції про громадянство, якою встановлено принцип заборони *безпідставного* позбавлення особи громадянства (*тут і далі виділено нами* – Авт.).

Враховуючи, що позбавлення громадянства заборонене як на рівні Конституції України, так і на рівні міжнародних правових актів, правовими механізмами припинення громадянства, які визнані світовою спільнотою і законодавством України, є вихід з громадянства та його втрата. Саме у контексті цих механізмів можна вести мову про припинення громадянства осіб, діяння яких шкодять життєво важливим інтересам України.

Відповідно до чинного законодавства України та міжнародних правових актів, до яких вона приєдналася, незалежно від наслідків допускається втрата нею громадянства лише у випадку набуття особою громадянства України на підставі статті 9 Закону України «Про громадянство України» внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів.

---

<sup>1</sup> Див. докладніше: Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – С. 171–172.

Усі інші підстави для втрати громадянства, включаючи передбачені п. 1 ст. 7 Європейської конвенції про громадянство, якими потенційно може бути доповнено статтю 19 Закону України «Про громадянство України», можуть бути застосовані, лише якщо особа внаслідок цього не стане особою без громадянства, тобто до осіб з подвійним (множинним) громадянством.

Отже, чинне законодавство України, у т.ч. на конституційному рівні, та міжнародні зобов'язання України виключають можливість свавільного позбавлення громадянства за ініціативою держави. Припинення громадянства України через механізм втрати громадянства може бути застосовано:

- у випадку набуття особою громадянства України на підставі статті 9 Закону України «Про громадянство України» внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів – незалежно від набуття внаслідок цього особою статусу апатрида;

- у випадку добровільного вступу на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою – лише якщо особа внаслідок цього не стане апатридом.

У разі можливого доповнення ч. 1 ст. 19 вказаного закону підставою, яка відповідає п. «д» Європейській конвенції про громадянство – «поведінка, яка серйозно зашкоджує життєво важливим інтересам держави-учасниці» – її застосування також буде можливим лише щодо осіб з подвійним (множинним) громадянством.

Розширення можливостей застосування механізму втрати громадянства України у межах правового поля можливе у випадку денонсації Конвенції про скорочення безгромадянства та Європейської конвенції про громадянство. Однак необхідно враховувати, що такий крок означатиме відступ України від міжнародних зобов'язань, погіршення стану охорони прав людини, що негативно позначиться на її репутації на міжнародній арені, особливо з урахуванням євроінтеграційних спрямувань.

Що стосується суспільно-політичного аспекту припинення громадянства України особам, діяння яких шкодять життєво важливим інтересам України, то основними мотивами широкого обговорення у суспільстві цього питання вбачається посилення кримінальної репресії за злочини проти основ національної безпеки, а також усунення таких осіб від участі в управлінні державними справами та доступу до публічної служби.

На наш погляд, досягнення вказаних цілей таким способом не є виправданим з наступних причин:

1) статус громадянина України, на відміну від особи без громадянства, а тим більше іноземця, забезпечує найбільш сприятливі умови для притягнення особи до кримінальної відповідальності, виключаючи можливий деструктивно-пропагандистський вплив з боку іншої держави (мається на увазі участь консула, звинувачення у переслідуванні громадян іншої держави, нагнітання суспільної напруженості навколо судового процесу, намагання втручатись у внутрішні справи України під приводом захисту своїх громадян тощо), ускладнення для України процедури екстрадиції;

2) у разі припинення громадянства за вироком суду на побутовому рівні особа не зазнає особливих втрат, вони стосуватимуться переважно політичних прав;

3) щодо припинення громадянства як засобу усунення осіб від участі в управлінні державними справами, участі у референдумах та виборах як можливості деструктивно впливати на долю країни, то теоретично ефективність цього може бути досягнута лише у випадку масового застосування (тисячі, десятки тисяч осіб позбавлених громадянства), що є неможливим у межах судової процедури.

Більш прийнятним і простим у впровадженні вбачається опрацювання механізму усунення від участі в управлінні державними справами та доступу до публічної служби шляхом встановлення у законодавстві заборон займати відповідні посади особам, які мають судимість за злочини проти основ національної безпеки.

Так само вбачається доцільним встановити заборони займати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, режимно-секретних підрозділах, особам, які мають подвійне (множинне) громадянство.

Така заборона має передбачати обов'язок особи повідомляти про наявність подвійного громадянства, нести відповідальність за неповідомлення або повідомлення недостовірних даних, встановлення відповідної підстави для звільнення. На відміну від припинення громадянства з підстави набуття громадянства іншої держави, яке передбачає достовірне встановлення добровільності цього акту, реалізація вказаної заборони можлива незалежно від наявності доказів добровільності. Такий підхід не суперечитиме Конституції України та не порушуватиме її міжнародні зобов'язання.